Бары дойдулар пролетарийдара, холбоҕун!

САҺА ОЛОХ

Хаһыат
1931 сыл алтынньы
15 күнүттэн тахсар

ССКП ЧУРАПЧЫТААҒЫ РАЙКОМУН УОННА НАРОДНАЙ ДЕПУТАТТАР ОРОЙУОННААҒЫ СОВЕТТАРЫН ОРГАНА

№ 112 (6404) | 1986 сыл. Балаҕан ыйын 18 күнэ. ЧЭППИЭР | Сыаната 3 харчы.

ЫБСЛКС РАЙКОМУН ПЛЕНУМА

Бу дьыл балаҕан ыйын 16 күнүгэр ЫБСЛКС райкомун VII пленума буолан аста. Пленум **«ССКП XXVII съеһин уураахтарыгар олоҕуран комсомольскай кадрдары кытары үлэни салгыы тупсарыыга оройуоннаах комсомольскай тэрилтэ соруктарын туһунан»** боппуруоһу көрдө. Дакылааты ЫБСЛКС райкомун бастаны секретара **Н. К. Макаров** оҥордо.

Пленум тэрээһини боппуруостары көрдө.

Атын үлэҕэ барбытыран Яковлев С. Н. ЫБСЛКС райкомун иккис секретарын эбээһинэҕиттэн босхолонно, ЫБСЛКС райкомун иккис секретарынан бу иннинэ Алексеевскай оройуон Баайаа орто оскуолатын учууталыттан үлэлээбит **Андросов Иван Михайлович** талылынна.

Пленум атын үлэҕэ барбытынан ЫБСЛКС райкомун секретарын эбээһинэҕиттэн Постникова Е. Д. босхолоото.

Эмиэ атын үлэҕэ барбытынан **Захарова Е. Д.** ЫБСЛКС райкомун үөһэ уонна учуонна секторын сэбиэдиссэйинэ эбээһинэҕиттэн босхолонно. Итэ сектор сэбиэдиссэйинэн **Быганова Анна Семеновна** талылынна.

Пленум үлэтигэр ССКП райкомун бастаны секретара Г. М. Сысолятин кыттыылы ылла уонна тыл этэ.

Кыстыкка бэлэми үмүрүтэ охсуохха

Общественнай суоһуу быйылгы кыстыгын тэрийиигэ партийнай, советскай уонна хаһаайыстыбаннай тэрилтэлэр соруктарын туһунан боппуруос партийнай хаһаайыстыбаннай актив мунньаҕар көрүллэн, балаҕан ыйытар хаммык үлэлэр толоруллуохтаахтара чуолкайдаммыта. Ол эрээри кыстыгы тэрийиигэ таһаарыллыбат эрдэтэҕэ бытаарыы кэлиигэ да надьыгаларгэ туоратыллыбата. Суоһуну көнөрүүгэ, фермалары бэлэмнэһиигэ, тиэйэр-таһар үлэлэргэ, о. д. а. итэҕэстэр көһүнүүлэр. Итиэннэ туоратарга оройуоннаабы агропромышленнай холбоһук салалтата уонна совхозтар директордара бу күннэргэ бары күүһү түмүөхтээхтэр, техниканы уонна үлэһит илиини саамай быһаарыылаах учаастактарга туруоруохтаахтар.

Туох хаммык иннинэ, фермалар өрөмүөннэрин ситэрөр, ыаахтары кыстыыр сирдэригэр оннуларын булларар кэмиэ ыамы быһа түнэрбэт дьаһаллары быһаара охсуохха. Үгүс отделеннеларга хотоннор өрөмүөннэрэ бүппэккэ ыанньыгы сайылыктан көһөрүүнү хойутаппыт эрэллэр. Балаҕан ыйын 15 күнүн аастахха ыанньыгы кыстыыр мунастэтигэр туруорар болдьоҕу үгүстэр тутуоматылар. Билиигги туругунан толору бэлэмнэммит хотоннордоох бир да хаһаайыстыба суох. Өрөмүөнтэ ордук Карл Маркс аатынан уонна Эрилик Эристин аатынан совхозтарга наҕылыйдылар. Ол да иһин итэ хаһаайыстыбаларга кэнниги күннэргэ үүт мама олус намтаата. Холобур, эриликтэр балаҕан ыйын бастаны аҥарыгар күнүгэр валовой ыамтан 34 тонна кэриҥэ сүтэрдилэр. Бу кэмиэ Карл Маркс аатынан уонна «Чурапчы» совхозтарга эмиэ элбэх бородуукуоса ситэ ылылыыбата. Оттон оройуон үрдүгэр сыччах ый аҥарыгар күннэҕи валовкаттан 124 тонна кэриҥэ сүттэ. Сайылыктан кыстыыка кэлиҥ кэмигэр урукку сылларгэ таһаарыллар итэҕэстэр быйыл эмиэ хатыланар кутталаннылар.

Ыанньыгы сылаас мунастаҕа туруорар, тотоойу эбии аһылыгынан бастаны күннэртэн быспакка хааччыйар дьаһаллары сир ахсын суоһаллык олохтуу охсуохха. Үүт иһин охсуһуу бир саамай быһаарыылаах кэмигэр тэрээһиннээх буолуу холобурун көрдөрүөхпүт, оны хас биирдии киһиттэн ирдиэххэ. Үүтү государствоҕа туттарыы сыллаабы кирбиилэрин ылар ыахтар оччоҕо эрэ үөскүөхтэрэ.

Ыччат суоһуу туруга зооветспециалистартан ахсаабат кыһамньыны эрэйэр. Хадаарга, Толойго уонна Чыаппараҕа ньирэйдэр олус хойутаан хотоннорго киллэрилиннилэр. Балаҕан ыйын бастаны декадатыгар кэлэн аспыт өксүүн кэнниттэн сайылыктарга турбут ньирэйдэр тоҥон ыарыйдылар. Улахан Күөлгэ көрүү-харайыы мөлтөҕүттэн 5 ньирэй кониҥкэн өлле. Билиигги совхозтарга өлөр туруктаах 60-са ньирэй баар. Ыччат суоһуну кыстыкка киллэриини хойутатан олорон биэрии содула итинник. Бу күннэргэ отделение ахсын эмтэир-аһатар пууннары аһан быйылгы торуохтэн ороһуу, мөлтөх өттүн талан анал көрүүтэ-харайыыга туруора охсуохха. Сайын бэлэмнэммит аһылык аҥарын кэриҥэ—эбии аһылык. Биллэн турар, бу барыта кырбатыллан уонна тупсарыллан суоһуу айаҕар тиэрдиллиэхтээх. Ити кормоцехтары тоҕо түргэнник тутан үлэҕэ киллэрбиттэн, хайдах туһанарбыттан быһаччы тутулуктаах. ССКП райкомун бюротун тохсунньу 22 күнүнээҕи уурааҕынан быйыл 10 саҥа кормоцех тутуллуохтааҕа, 4 уларытан оноһуллуохтааҕа эрдэттэн чуолкайдаммыта. Ол эрээри бу кэскиллээх дьыаланы сүүрүүгэр туруоруута «Мыҥдаҕаайы» уонна «Мутудай» совхозтар директордара В. П. Чичигинаров итиэннэ С. И. Сергеев сөптөөх суолтаны биэрбэтилэр. Ол түмүгэр бу хаһаайыстыбаларга 4 кормоцех тутуллуохтааҕа кумааҕыга хаалар кутталланна. Эрилик Эристин аатынан совхозка эмиэ тутуону олус бытаартылар. Билиигин Хатылы, Чыаппара, Хоптоҕо Уһун Алаахын, Одьулуун Тенгергэстээҕин эрэ кормоцехтара үлэлиир туруктаахтар. Онуоха эбии ОАПХ совхозтары турбанан, носуоһунан кэмигэр хааччыйбата. Ситэриллэн үлэҕэ киирэр ыахтаах кормоцехтар суох буолбатахтар. Бу күннэргэ саамай улахан болҕомтону итиэннэ ситэриигэ ууруохха. Оттон үлэлиир туруктаахтары ыстын бастаны күннэриттэн кодьүүстээхтик туһаныахха.

Общественнай суоһуу быйылгы кыстыгын биир уратытынан тиэйэр-таһар үлэлэр улаатыылара буолар. Совхозтар Уус-Майа, Нам, Якутскай, Өлүөхүмэ, Бүлүү, Амма оройуоннарыгар оттоотулар. Итиэннэ таһыран Саха АССР Госагропромун дьаһалынан 12000 тонна эбии аһылык тиэллиэхтээх. Бу барыта тиэйэр-таһар техника туругун тупсарары, техниканы ыраах рейстэргэ мунутуур көдьүүстээхтик туһанары эрэйэр. Хомойуох иһин, манна элбэх үлэни толороохтаах Агропромхимия уонна өрөмүөннүүр-техническай предприятие өссө да өнүгэтээх кэмэҥэ өгөрө иликтэр. Чуолаан, өрөмүөннүүр-техническай предприятие (управляющай Ф. А. Тимофеев) массыыналарын үгүс өттө ыраах рейстэргэ сылдьарга бэлэмэ суох, мөлтөх туруктаах. Итиэннэ таһыран Агропромхимия (М. Н. Павлов) Нуотаралыыр суолу Кумаахынан уонна Куоҕалдыынан оноруу ылыынан баран толорбото. Нуотараҕа дьону көһөрөр, суоһуну таһаарар кэм субу ыган кэлла. ОАПХ маннык суһал дьаһаллары толорууну ыытаанах хонтуруолга ылары умнуо суохтаах.

Государствоҕа туттарыллар ыччат суоһуну күһүүнү уотууга совхозтарыгар чопчу сорудахтар тиэрдиллэн тураллар. Ол быһыытынан үлэ балаҕан ыйын 15 күнүттэн саҕаламмытынан барыахтааҕа. Билиигги туругунан Субуруускай аатынан уонна «Мыҥдаҕаайы» совхозтарга эрэ субаны уотууну саҕалаатылар. Итиэннэ атыттарга суоһуну сүүмэрдин да иликтэр. Быйыл күһүүнү уотууга барыта 1700 ыныах суоһу туруоруллуохтаах. Хойутаабыт сирдэргэ субаннары талан сөптөөх мунастэлэргэ туруора охсон уотууну саҕалыахха. Быланнаммыт привеһи ылар наадаттан аһылыгынан толору хааччыйыахха.

Барыта дьонтон, иннилэр уопсай дьыаланы төбө табатык ойдүүлэриттэн уонна оно хайдах кытталларыттан тутулуктааҕын умнумуохха. Общественнай суоһуу ыстыгын идеологическай хааччыйыыга туһаанныах үлэһиттэргэ сорудахтар тиэрдиллибиттэрэ. Партийнай, профсоюзнай уонна комсомольскай тэрилтэлэр фермалар коллективтарыгар, суосуһуттар ортолоругар политическай-итэҕэ үлэни хаһаанныыталлар да ордук көрдөбүллээхтик туруоруохтаахтар, ыстын бастаны күннэриттэн дьиҥ-чахчы көхтөөх социалистическай куоталаһыыны тэнитиэхтээхтэр.

ХОДУҺА ХОҺУУННАРА

Быйыл дьыл кураан буолан суоһу аһылыгын бэлэмнээччилэргэ үгүс ыарахаттары үөскэппитин онниги бары да үчүгэйдик ойдуубут. Оны ол диэбэккэ оройуон совхозтарын сорох звенолара ус сайыны быһа туруулаһан үлэлээннэр сезоннаабы былааннарын толордулар уонна аһара толоордулар. Кинилэр ортолоругар ыраах Нуотараҕа оттообуттар элбэхтэр, Холобур, «Мутудай» совхоз бу үрэхха үлэлээбит түөрт звенота тордуен балҕэтэммит кирбиилэрин ылылар.

Чыаппараттан сүүмэрдэнэн тахсыбыт 10 киһи сэттис учаастанка сайылаатылар. Звенону оройуон чулуу булчута Федор Федорович Оконешников салайан үлэлэтэр. Чыаппара отчуттара барыта 227 тонна оту соҕотоохпоолаанар сезоннаабы былааннарын 17 тоннанан аһардылар.

Сиэмэнка: колеоп от мустарыытыгар сылдьыбыт Андрей Попов (үөһэ), звено биир тоҕуу үлэлиитэ тракторист Афанасий Лыгын «тимир колотун» таһыгар.

П. Оконешников фотолара.

Сыллааҕыны—алтынньыга

Эрилик Эристин аатынан совхоз Хадаардаабы отделениетын «Кырыс» ыччат-комсомольскай фермытыгар Саха АССР Верховнай Советын депутата Мария Осипова салайар маҥнайгы корпуһун ыанньыскыттара аҕыс ыйга биирдии тиэнэттэн 1532 кг үрүҥ илгэни ылан, эбэһээтэлистибэлэрин 43 кг куоһардылар.

Кырыстар сыллааҕы эбэһээтэлистибэлэрин алтынньы ыйынан толорор соругу туруорунньулар.

В. ИВАНОВ.

Инники күөҥнэ иһээччилэр

Атырдьах ыйыгар промышленнай предприятиелар, тутар, хааччыйар тэрилтэлэр социалистическай куоталаһыыларыгар Агропромэнерго учаастага ыытыылаахтар кэннэлэриигэр таҕыста. Биһиги корреспондеммит учаастак начальниктара Д. Д. Пинигин ыытта кэпсэппэт.

ЭЛЕКТРИКТЭР ТҮБҮКТЭРЭ

ЫЫТЫЫ: Аастыт ыйдааҕы былаанныытын 152 бырыһыан толордутут. Туох-хаммык үлэлэри ыыттыгыт?

ЭППИЭТ: Элбэх теплотехническэй үлэ совхозтар фермаларыгар котельнайдары өрөмүөннэһиигэ ыытылынна. Итиннэ 20 тыһ. солк. туһанылынна. 12 олорор дьиэлэр ис электрическэй линияларын оногордубут. Фермаларга электродвигателлэр, проводтар, электроустановкалар, оборудованиелар техническэй нөрүүлэрин, өрөмүөннэрин ыыттыбыт. Хас да хотоҥҥо капитальнай өрөмүөн барда.

Совхозтар фермаларын сылытар тэриллэриэн хааччыйыы—биир сүрүн соруктут. Ордук болҕомтону кирпиччэлэн итиэтэр охохтору тутууга уурабыт. Хотоннор микроклиматтарын тупсарыы олус улахан суолталаах. Онуоха электричествонан үлэлиир РТЭ-1/9 охохтор хотону сылытыыга, куурдуута ордун табыгастаахтар. Билиигин итинник охохтору оногоруурга фермаларга үлэ ыытылла турар. Оттон уону сылытарга туһаныллар ЭПВ-2А установкалары «Мутудайга» 4-дү, Эрилик Эристиннэ 3-һү, Субуруускайга 2-ни үлэҕэ киллэрдибит. Итинник 5 установкаҕа капитальнай өрөмүөну ыыттыбыт.

Аастыт ыйга былааннаах 27 тыһ. солк. оннугар 42 тыһ. солк. үлэ толорулунна.

ЫЫТЫЫ: Фермалары ыстыкка бэлэмнэһиигэ сүрүн үлэҕит тугуй?

ЭППИЭТ: Кормоцехтар электрическэй линияларын тардыы, электродвигателлэри таҥыы уонна электроцитаны оногоруу буолар. Итинник үлэлэр 14 саҥа кормоцехтарга ыытыллыахтаахтар. Билиигин үлэ Чакырдаабы Саппыйа фермытыгар ыытыллар.

Үлэбитигэр ыарахаттар суох буолбатахтар. Холобур, ити Саппыйаҕа тас линия тардыллыыта провод уонна трансформатор суоһуттан тардылынна. Ити итиэҕэн туоратыыга совхоз салалтата ылсыан наада.

«Чурапчы» совхоз Арылаахтааҕы уонна Кытаанахтааҕы отделениелларыгар кормоцехтар ис линияларын тардыы бара турар. Атын кормоцехтар тутуллан бүтэ иликтэр. Хаһаайыстыбаннай салайаччылар кормоцехтары тутуу үлэтин түргэтэтэр дьаһаллары ыла охсуохтарын наада.

Биһиги иннибитигэр бары кормоцехтар ис-тас электролинияларын о.д.а. үлэлэрин алтынньы 15 күнүгэр диэри бүтэрэр сорук турар.

САЙЫНҐЫ БИРИЭМЭНИ ТОХТОТУУ

ССРС Бүттүүн биир бириэмэҕэ уонна эталоннай частоталарга государственнай комиссията 1986 сыл балаҕан ыйын 28 күнүттэн Советскай Союз территориятын бүтүннүүтүн үрдүнэн сайыҥҥы бириэмэни тохтотуу билэрэр. Сайыҥҥы бириэмэни тохтотуу 1986 сыл балаҕан ыйын 28 күнүтэр 3 часка чаһы стрелкатын биир чаһы кэннин диэки тардыынан оноһуллар.

КОМСОМОЛЬСКАЙ КАДРДАР АКТИВНОСТАРЫН ҮРДЭТИЭХХЭ

ЫБСЛКС райкомун VII пленумуттан

ЫБСЛКС райкомун VII пленума **«ССКП XXVII съезһин ураахтарыгар олоҕуран комсомольскай кадрдары кытта үлэни салгыы туһаарыыта ойуоннааҕы комсомольскай тэрилтэ соруктарын туһунан»** ЫБСЛКС райкомун бастакы секретара **Н. К. Макаров** дакылаатын дьүүллэстэ.

Дакылаатчыт ойуон комсомолцутара уонна ыччаттара ленинскай комсомол бэйэтин XX съезһигэр активнайдык баллмнэнэр кэмигэр уон иккис пятилетка сорудахтарын олохтоох киллэриигэ дьаныардаахтык үлэлиллэр диэн бэлиитэлэтэ. Итти үлэнньаманы салайааччылар, комсомольскай тэрилтэлэр секретардара ой-саная өттүнэн үүнүүлэриигэр, политическай таһымнара үрдэһиигэр улаханы болдьомто уруллар. Онуоха комсомол райкома ЫБСЛКС XIX съезһин уонна ЫБСЛКС КК кэнники пленумнарын ыйыыларынан салайтарар.

Комсомол ойуоннааҕы комитета кадрдары кытта итти ыйыыларынан салайтаран үлэлиир. Од түмүгэр билигин биһиги комсомольскай үлэни баллэр, ыччаты сатаан түмэр уонна салайар «Мүгүдай» совхоз комсомольскай комитетын секретара М. Д. Толстоухова, маҥнайгы сүһүох комсомольскай тэрилтэлэр секретардара Парасковьа Елисеева, Андрей Ноговицын, активистар ойуон чемпион аанньыскыта Никифор Окошешников, Саха АССР Верховнай Советтэн депутата Дария Потапованы уо. д. а. курдук кадрдардаахтыт. Киниэ ортолоруттан партийнай тэрилтэлэр секретардара Любовь Аммосова, Анна Гоголева, Евдокия Окорокова, оскуолалар директордарынан туруоруллубут комсомол райкомун чилиэннэрэ Егор Петров, Андрей Матвеев уо. д. а. үүнэн таҕыстылар.

Ол эрээри, диэтэ дакылаатчыт, сорох эдэр коммунистар комсомольскай үлэҕэ сыһыарылаан баран аахайыыллыбат суохтук сыһыанналлар, Олору толору аттарын аттыыр кэм кэллэ. «Якутагропромстройга» Николай Афанасьевич Аржаков, коммунист буолан туран, оннооҕу комсомольскай тэрилтэ үлэтигэр кыайан ороспото. Коммунистар Павлов Д. С., Окошешникова М. И., Сивцева Д. П., Трофимов Д. М., Попов С. Р. туһаланнаах комсомольскай тэрилтэлэрин эмиэ уота-куоҕа суох салаллар. Комсомол райкомун чилиэннэрэ Владимир Никонов, Владимир Мордуский, Надежда Дорогунова үлэлэрэ эмиэ дьалатыкыа устар. Инновационнай маннык эпизиэннэҕэ суох буолууну утары эрчимнээхтик охсуһуохха уонна ССКП КК 1984 сыл от ыйынаары «Комсомолу партийнай салайыыны туоларыы туһунан» ураатар олоҕуран, хонтуруолу күүһүрдүөххэ, комсомольскай үлэҕэ дьиҥнээх эрчимнээх кадрдары сүүмэрдээһин туруоруохха.

Таб. Макаров болдьомтоку резервнай кадрдары сүүмэрдээһин билигин да ситэтэ суоҕар, урукку итэҕэстэр сыл ахсын хатылана туралларыгар, үгүс комсомольскай үлэһиттэр критиканан соптоох түмүгү кэмигэр-огостон испэттэриигар туһаайда. Холобур, «Мындаалайы» уонна Эрилик Эристиин аатынан совхозтар комсомольскай комитеттарын секретардара К. Петухов уонна П. Петрова бэҥэлэрин комсомольскай активтарын кытта ыраабынан ситэтэ суох үлэлиллэр. Мындаалайы сыахтаах комсомольскай тэрилтэтин секретара Петр Федотов үлэни торон, Чаҥар сыахтаах комсомольскай тэрилтэтин секретара коммунист Иван Егоров общественнай бэрэдэгэн кэнэн үлэлэриттэн босхоломмуттар.

Партия комсомолу үлэ чаҥчу программатынан сабилээбитин бэлиитэлэн туран, дакылаатчыт ойуон комсомольскай активатынныгы итэҕэстэри соруулаахтык туоратыыга, бэйэтин үлэтин партия эрдэҕэр урдук таһымнаах таһаарыыҥа диэн эрдиэриинн эттэ.

x x x

Дакылааты дьүүллэһиигэ бастамыаан тылы ылбыт ЫБСЛКС райкомун чилиэнэ, интернат-оскуола учууталларын комсомольскай тэрилтэтин секретарын солбуйаччы **Екатерина Макарова** комсомол райкомун оттуттан комсомольскай тэрилтэҕэ комо молтоҕун критиканнаата уонна кэлэр өрүгэр семинардары ыаар ЫБСЛКС райкомугар буолбакка, үгүтэй үлэлээх комсомольскай тэрилтэлэргэ нөҥөө сылдьан ыытарга этэ.

«Мүгүдай» совхоз экотехника, ЫБСЛКС райкомун чилиэнэ **Андрей Ноговицын** Эрилик Эристиин аатынан совхозка үлэлэбит опытыттан билиҥнэрэн туран, хас совхоз ааҥы ыччат сыаньаланыы тэриллиэ уонна кэнники бөҕө-саҥаҕа түмүүгэ, активтаһыы итиэҕүүгэ кафелары тэриллэн үлэлэтии ыарата суох оруоллаах буолуохтаах этэ диэн.

ЫБСЛКС райкомун чилиэнэ, 13 №-дээх СПТУ комсомольскай тэрилтэтин секретара **Александр Сергеев** комсомольскай тэрилтэтин үлэтигэр тохтоотоо. Үөрэнээччилэри идэҕэ туһаайыы молтох буолан, училищеҕа үөрэҕэ киирэччи ахсаана аҕыйах. Оны таҥа Дьабыдаҥ бөҕүүлэтэр культурнайбытовой тутуулар тэйбэттэриин тумулук туттуутан үлэ-хамнас кэдэйэрин ыйда. Ыччат бойдэтин күүһүнэн кулуун, баанньык курдук тутуулардаа мэсиҥнэн сөп этэ. Оны тэриҥэххэ эрэ наада.

ЫБСЛКС райкомун чилиэнэ Дмитрий Павлов үөрэнээччилэр комсомольскай тэрилтэлэриттэн кадрдары иитэн таһаарыыга бөҕүмтэ ситэ уурулуубатыгар тохтоото. Үөрэнээччилэр ыытар мунньахтарыын салайыыга комсомол райкома сөптөөхтүк ороспот. Үчүгэй үлэлээх комсомольскай активистары кытта быһаччы айыммыылаах сибээһи олохтоохун — комсомольскай кадрдары иитии биир дьоһуннаах суола, диэтэ киэн.

Пленум үлэтигэр ССКП райкомун бастакы секретара таб. **Г. М. Сысолятин** кыттыыны ылла уонна ойуоннааҕы комсомольскай тэрилтэ соруктарыгар тохтоон тыл эттэ.

Пленум дьүүлэһиллибит боппуруоска туһаннаах ураатары ылынна.

ЫБСЛКС райкомун VII пленума маннан үлэтин бүтэрдэ.

С. ПОПОВ,
хаһыат анал. корр.

Оскуола реформата: үһүс сыл

□

ТҮРГЭННИК ААҔАРГА ҮӨРЭТИЭХХЭ

Оскуола реформата түөрт көлүөнэни үөрэтии-иитии үлэтин саҥалыы уларыта тутуону, үрдүк хаачыстыбалаах оҥорору эрдэтэр.

Оҕолор сайдыыларын сүрүн торута начальнай кылаастарга ууруллар. Үөрэнээччи итти оскуолаҕа бутэрэриттэн сыыһата суох сурунар, түргэнник аҕаар буолуута сиҥиннилиннэ кэнн үрдүкү кылаастарга үөрэнитигэр, салгыы сайдыытыгар сүрүн тобуттаан буолуохтаах. Мин бу сурунар оҕону аҕаарга үөрэтии бошуруостарыгар кылгастык тохтуохпун баҕарабын, ол эбэтэр үйдүлүччулаах советскай педагог В. А. Сухомлинскай: «Оҕону аҕаргa үөрэтиҥ! Оҕо хараҕынан уонна саанаатынан бүтүн этиинэ эбэтэр этии логическай сорудуун тута хабан аҕа үөрэммэтэх буоллаҕына, иннэ хаһан даҕаны аҕа үөрэнэ , суоҕа» диэн этиитин кытта толору себүлэһэбин, оны бэйэм үлэлээбит практикабыттан да билэбин.

Оҕо, бастатан туран, бэйэтин төрөөбүт тылынан түргэнник аҕа үөрэнэхтээх. Ол иннэ нуучча тылы баһылыырыгар бастаҥы тирэҕиэн буолар. Түргэнник аҕыы оҕоҕо тугу биэрэрий? Бастакынан, иитиитэ суох, түргэнник аҕа үөрэммит оҕо аахпыт айымньытын эс хоһоонун үчүгэйдик ойдуур, атын, эстэ олорор кэнн чуолкайдык ылынарын курдук ыраастык, дорҕоонноохтук аҕаар буолар: иккиннэн, түргэнник аҕыы таба сурунарга, сурук бэлиэтэн сыыһала суох туруорарга көмөлөһөр; үсүһүнэн, бу оҕо атын предметтэргэ эмиэ ситиҥнэхтэрин үөрөтөр хаачыллар.

Үөрэнээччи түргэнник аҕаар буолуутун биһиги маҥнайгы кылааска ситиҥнахтэхпит, иккис, үһүс, төрдүс кылаастарга итиннэ улаханнык тиэтэҕэбит. Өрүс мууна саас бинтэ эстэн, көмүөлүн ньуу анньан куугунатан бараарын курдук, оҕо маҥнайгы кылааска үөрүктэн, иэстэрэн аҕаан барар. Оны көмүгэр таба тутан үөрүгүннэрбатыыр да, кэлин ол ыаллыбат, оҕо дьылдатын быһаҕын.

Пенсиэҥа тахсыам аҕай иннинэ профессор Д. Б. Эльконин экспериментальнай букварын хасыһан үөрэтэн, кини методикатынан үлэлээбитим, олус биһиэхэбитим, детсадтарга бэлэммиир группаларыгар матырыйаал оҥорбутум, пенсиэҥэ тахсан баран итиҥ ньыманан бинир кылаан оскуола бэлэмнэнии кылааһын оҕолорун үөрэтиэм. Итти метод чахчы барыстаабын кэтэн көрүүлэрбинэн биэргэтэбин. Аалдаахскай букварынан үөрэммит оҕолортон 21,2 бырыһыаннара эрэ мунуутэҕэ

(Бүтүүтүн 4-с стр. көр.).

Профсоюзнай олох: интернациональнай иитии

Күннэтэ көрсүллэр өйдөнүллүөхтээх

Мындаалайыта сыыгтахтыына, советскай дойдута ханна барытыгар курдук, партия ленинскай национальнай политиката өрөгөйдөөһүнүн, быраатыы коруоттар мукура суох баһархай көмөлөрүн итэҕэтиилээх холобурдарын хардыыр ахсын көрөбүн: аныгылыы техника юнг хоннохтоох үлэтин, байылыы олохтоох маллары, үөрэхтэммит ыччаттары, иннини кэскилин биэ эрдэлээхтик көрөр дьонсэргэни. Дьэ ол эрээри иннинэ, норуоттар доҕордоһууларын улуулаах суолтатын манна ким баҕарыа диринник толкуйдаан өйдүүр дуо?

Соторутаабыта маннаабы үс («Мындаалайы» совхоз кинэ аппаратыныаҕы, Болугур отделениетыныаҕы уонна Амма орто оскуолатыныаҕы) цеховой партийнай тэрилтэлэр коммунистара ити боппуруоһу кэнэник ырытылар ССКП Саха уобаластаабы уонна ойуоннааҕы комитеттарын кэнниэ пленумнарын ураатарын олохтоох киллэриигэ партийнай тэрилтэлэр соруктарын ааҕыннан дьыалааты оҥорбут совхоз партхомун секретара Г. В. Смирнйков уонна тыл эйгит дьон нэйилиэнэ үлэһиттэри, үүнэр көлүөнэ ыччаттары интернационализм тыынынан ситэтэр үлэ ыраабынан ситэтэ суоҕун бэлиитэлэтилэр.

Болугурга нэйилиэньэтэ — наар саха. Бэйэ үксүн онон даҕаны улуу куучча норуотун культуурата, үгүөхэнэх үгэстэрэ олохтоо-дьаһахха олус бытаанник иҥэн иннираллар. Холобур, коммунист А. В. Сибирякова манна дорообоолоһуу, «баһыыбы» диэн курдук «аптаах тыллар» аҕыс сэдэхтэн ыйаалаллэрин бэлиитэлэтэ. Кини иитиэн саҕалаан улуу культураҕа бастатан төрөппүттэрэ, онту ыччаттары тардар үлэни күүһүрдэрэ этэр. Учуутал А. В. Попов интернациональнай иитии дьонсэргэ майгытыгар-сиҥилитигэр, өй-саная өттүгүн сайдыытыгар быһаччы сабыдыалларыын саналаан туран, дьоннору үлэлэрин көрдөрүүтүнэн эрэ сыаналаабыт тутаҕын, өй-саная, майгы-сиҥили өттүнэн эмиэ көрөр наадалаабын ыйда.

— Совхоз Чульманныаҕы ГРЭС коллективын кытары шефтэспитэ хаһыс да сылыгар барда, — диэтэ оскуола директора Е. А. Смирников, — ГРЭС үлэһиттэрэ бөҕүөлэн уулуссаларыгар электрическай сырдатыыны киллэрдилэр, котельнайдарбытын, кормокухнилларбытын, хотоннорбутун оремуоннуулэр, механизациялыыллар, онту таҥар матырыйааллары буларга көмөлөһөллөр. Онту барытын хаһаайыстыбаннай эрэ өттүнэн туһанабыт, интернациональнай иитиигэ төйүү оҥостуохха сөп эта.

Кини иитии тэҥэ культурнай өттүнэн сибээһи эмиэ олохтуур наадалаабар тохтоота. Холобур, типовой үлэ-ньаманыынан үрдэтиллиннэ. Предприятиеҕа болдьомтолорун кэтэх көмө хаһаайыстыбаларга аналлаах техниканы оҥоруурга эмиэ туһаайдылар. Манна кыра сабардаахтаах от охсор массыына сөгөнүллүр. Тутаччыларга хаһыы-үйэ тыһыынчаттан тахса иннинэ массыыналар ыытылыннылар.

ПЕРМЬ. Чох промышленнойын тулалыыр эйгэни харыстаһыыга Бүтүн Союзтаабы НИИ-тин эдэр ученайдара уратыы суурадаһыны айдылар. Ол халтаҥнабыт сирдэри доҕоттуур кырыһырдарга туһаныллар.

(ССТА).

Веркола олохтоохторо — спектакллар персонажтара

Ленинградтаабы Малай драматическай театр «Дьэ» уонна «Быраатта уонна балыстар» диэн спектакллары коммунист-суруйааччы Федор Абрамов суруйбут уоттаах-толоннноох тыллара көрөөччүлэри күүскэ долгуталлар. Спектакллар киниэ-ригэр — Пряслиннар дьиэ-кэргэннэриэн дьыдьата, Окуоха, таммах ууга курдук, дойду олоҕо бүтүн күүтэ үмүрү тардыллан көстөр.

Абрамов прозатын сценаҕа таһаарыы бэрэҥэчитиэн режиссер Л. Долин, билигин театр кылаабынай режиссера уонна артистар суруйааччыны кытары ер сыллаах айар доҕордоһуулара буолбута. Кини төрөөбүт-үөскээбит сиригэр пинеэскэй Веркола дэриэбинэҕэ тиийэ сылдьыылар, ол дэриэбинэ олохтоохторун — Абрамов айымньыларын геройдарын прототипторын кытары билсиһиилэр даҕаны бааллара. Дьэ онтон, архангельскай эйэртэн, сценаҕа ураты тылаах тыл-өс ньирбиитэ, оку артистар аҕыс үчүгэйдик баһылаатылар. Эмиэ ол Пинега кытылыттан спектакллары ырыалар холбоспуттар. Олор түмүктэригэр спектакллар Пинежье олохторун-дьаһахтарын уратыларыгар ыҥа чугаһатылынна.

Режиссер Л. Долин, «Дьэ» итиэннэ «Быраатта уонна балыстар» спектакллары оруоллары толорбут артистар — Н. Акимова, С. Бехтерев, Н. Лаврова, В. Пижель (Быкова), П. Семак — үлэлэрэ үрдүктүк дарственнай бириэмийэтигэр түһэриллиннилэр.

Спимонка: актриса Т. Шестанова (Уна диэки) Веркола дэриэбинэ олохтоохо П. Абрамованы ыытары.

Ю. Белинскай фотота. ССТА фотохрониката.

СОВЕТСКАЙ ИЙЭ ДОЙДУ УСТУН

ЛЮБЕРЦЫ (Московскай уобалас). Тыл баһаайыстыбатын масыыналарын оҥорор хтомскай аптынан эод үлэһит дьоно оһуутун саҕалаабыт г.05 от охсор универсальнай ротаторнай массыыналарын ыыаһына 25 килограммынан чөчөтилиннэ. Онту таһынан кини оҥорумтуота 10 бырыһыанынан үрдэтиллиннэ. Предприятиеҕа болдьомтолорун кэтэх көмө хаһаайыстыбаларга аналлаах техниканы оҥорууга эмиэ

ОХСУУЛААХ ЫЙДАР ОХСУУЛААХ БУОЛУОХТААХТАР

Кыстыкка киирнигэ үүт ыамын таҥнары түһэрбэт уонна государствоҕа туттарыы былаанын ситтэрэр туһуттан республика үрдүнэн охсуулаах иккн ый биллэриллиэҕиттэн ый аҥара ааста. Бу кэм устатыгар ороуон совхозтарыгар туох дьаһаллар олохтоннулар?

А. А. ВАРЛАМОВ, «Мугудай» совхоз кылаабынай зоотехника:

—Бастатан туран, ыанньыгы балаҕан ыйын 15 күнүттэн хойутаппакка кыстык хотоннорго киллэриэхтээх, сөптөөх аһылыгынан хаарчыйыахтаах этибит. Ити болдьоҕор кыаллыбата. Чыпараҕа уонна Толоонго кыстыкка саҥа көһөн эрэллэр. Чыаппаралар балачча тэрээһиннэохтэр: кормоцехтара кыстык маҥнайгы күннэриттэн үлэлиир туруктаах, аһылык да сапраанна баар. Киниилэр ыанньыкка сиилэһи сиэтэн эрэллэр. Оттон Толоонго кормоцех тутуута ситэриллэ илик.

Төлөйгө үлэһит илии тийбэт. Оҕус Баҕынаадьы ферматтан 7 ыанньыксыт экскурсиҕэ бардылар. Киниилэри государственнай тэрилтэлэр үлэһиттэрэ солбуйаллар. Бааһыналар аһылланнар, ынахтар тото мэччийэр буолбут кэмнэригэр сөптөөх дьаһаныы суоҕуттан ыамы үрдэтэр кыах мүлчү тутулуннна.

Маралаайыга ыанньык сайылыктан эмиэ көһөрүллэ илик. Бааһыналарга отордуллар. Итиннник дьаһаныы, дьыл тымныы буолан, улаханнык комолеслото, ыам таҥнары түһэр. Кыстык хотоннор өссө да ситэриллэ иликтэр.

Уу Оҕустаах саҥа хотонугар таҥар үлэ саҕаланна эрээри, оборудование тиийбэт. Онон үлэҕэ хайан киллэриллэрэ биллибэт. Оҥко туруоруллуохтаах 100 ынаҕы Лыбынтаҕынан, Тобүрүөнүнэн ыбытыахпыт.

Икки охсуулаах ыйга ыанньыксыттары уонна специалистары көҕүлүүр дьаһаллар болиэтэннилэр. Холобур, ый устатыгар үүт ыамын таҥнары түһэртэрбэтэх специалист хамнаһын, аҕылаатынан бириэмийэлиннэ.

И. П. ПОНОМАРЕВ, «Чурапчы» совхоз Киэҥкитээҥи отделениетын управляющайа:

—Үүтү государствоҕа туттарыы атырдьах ыйынааҕы былаанын аҥара толорон, графиктан хаалыыбытын лаппа аччаппыыт, 4 тонна хаалбыта. Ол эрээри бу ыйга графикка киирэрбит уустугурдар: ыам аҕыйах хонук иҥнэр 1,8 тоннаттан 1,3 тоннаҕа тиийэ таҥнары түстэ.

Ыанньык бу ый 10 күнүгэр кыстык хотоннорго киллэриллибитэ. Ыам таҥнары түспүт бириҥиэтинэн сүөһүнү сылаас эбии аһылыгынан хаарчыйбатахпыт буолар. Кормоцех тутуутугар маһын үлэтэ өссө сайын бүтэриллибитэ, смесителлэрэ бааллар. Ол эрээри турба көстүбэкка, үлэҕэ киирэ илик. Кормоцехха өссө КВ-300 ohox, отделение үрдүнэн үс итиннник ohox, емкость наадалар. Билигин ыанньыкка бурдугу ууга булкуйан сиэтэбит. Атроснаб көтөлү буларга көмөлөһүө диэн эрэнэбит.

Уон биир ыанньыксыт үөрахха барда.

Үүт ыамын салгыы таҥнары түһэрбэт иннитти сиилэһи сиэтиини олохтоотубут.

РЕДАКЦИЯТТАН: Икки эпиэттээх үлэһит кэпсээннэриттэн **туругэтии**, үлэ тэрээһинин, стилин, үлэҕэ сыһыаны **тосту уларыта тутуу**, икки **охсуулаах** ыйдар тыыннара төһө илгийэрий? ССКП XXVII съезтин ыйыыларын ситиһиллэохтик олохтоох киллэригэ оҥкул охсуохтаах, уон иккис пятилетка дьыҥатыгар быһаарыылаах оруолланыахтаах **кыстык сүнкэн эпиэтинэһин өйдөөһүн** көстөр дуо? Хомойуох иһин, суох. Былырыыгыы, илларээ, ол иннинээҕи сыллар кэпсээннэрэ: «ыам таҥнары түһэр, ол биричиинэтэ—ынаҕы сылаас эбии аһылыгынан хаарчыйбатыбыт, ол биричиинэтэ—кормоцех үлэлээбэт, ол биричиинэтэ—көтөлбут, турбабыт эҥин суох эбит, ол биричиинэтэ...» Биир туруулун тутталлара—«ыанньыксыттар тиийбэттэр». Охсуулаах ый аҥарыгар сыччах: «бааһыналары аһан отордоотубут да ыыппыт, 4 тонна хаалбыта. Ол эрээри бу ыйга графикка киирэрбит уустугурдар: ыам аҕыйах хонук иҥнэр 1,8 тоннаттан 1,3 тоннаҕа тиийэ таҥнары түстэ.

Ыанньык бу ый 10 күнүгэр кыстык хотоннорго киллэриллибитэ. Ыам таҥнары түспүт бириҥиэтинэн сүөһүнү сылаас эбии аһылыгынан хаарчыйбатахпыт буолар. Кормоцех тутуутугар маһын үлэтэ өссө сайын бүтэриллибитэ, смесителлэрэ бааллар. Ол эрээри турба көстүбэкка, үлэҕэ киирэ илик. Кормоцехха өссө КВ-300 ohox, отделение үрдүнэн үс итиннник ohox, емкость наадалар. Билигин ыанньыкка бурдугу ууга булкуйан сиэтэбит. Атроснаб көтөлү буларга көмөлөһүө диэн эрэнэбит.

Уон биир ыанньыксыт үөрахха барда.

Үүт ыамын салгыы таҥнары түһэрбэт иннитти сиилэһи сиэтиини олохтоотубут.

И. П. ПОНОМАРЕВ, «Чурапчы» совхоз Киэҥкитээҥи отделениетын управляющайа:

—Үүтү государствоҕа туттарыы атырдьах ыйынааҕы былаанын аҥара толорон, графиктан хаалыыбытын лаппа аччаппыыт, бэлэм сиилэһи сиэтэн эрэбит уонна бастыҥ сүөсүһүттэри, специалистары бириэмийэлиргэ быһаарыныыбыт». Тутах. Олус тутах.

Үөскээбит быһыы-майгы совхозтар директордара, профсоюзнай, комсомольскай тэрилтэлэрэ хонтуруолу уонна ыйытыыны күүһүрдэн хас биирдии рабочайыттан орто сүһүөх салайар үлэһиккэ, специалиска тиийэ эпиэтинэһи тосту үрдэтэллэрин эрэйэр. Хотоннору сылытыыга, кормоцехтар үлэҕэ киириилэрин түргэтэтиигэ субуотуннуктары алдьатыахха, ылаабыйа субуотуннуктар тэрээһиннэрин, кодьүүстэрин үрдэтиэххэ. Уус, мыйдыр дьоннору түмэн, кормоцехтары тэрийиини кудумсутар, туругэтэтэр суолу-ниити көрдүөххэ. Ким эрэ булан биэрэрин, хаарчыйарын күүтэн олорор табыллыбат, элбэхтэ сүүрэр-көтөр кэм кэллэ.

КОРМОЦЕХ НОСУОҺУН УЛАРЫТАН

Быйыл кормоцехтары тутууга совхозтар хас отделениеларын аайы ураты болҕомто уруллуохтааҕын туһунан эрдэттэн этиллибитэ, элбэх кэпсэтии барбыта. Бу дьоһуннаах боппуруос өссө тохсунньуга ССКП райкомун бюротугар анаан-минээн көрүллүбүтэ. Ол эрээри сорох хаһаайыстыбаларга бюро уураҕын толоруута эрдэттэн ылсыбатылар, үлэни олус хойутаан саҕалаатылар. Ордук улахан бытаарыы «Мугудай» совхозка таһаарылынна. Толоон отделениетыгар уонна Маралаайы отделениетын Үү Оҕустаах фермаҕар саҥа кормоцехтары тутуу саас саҕаламмыта эрээри, үһүн сайыны быһа өнүктээх үлэ барбата. Тутуу хаһан үмүрүйэрэ билигин да биллибэт. Итиннник наҕылыйыы «Мындаҕаайы» совхоз отделениеларыгар, Субуруускай аатынан совхоз Болтоноотугар эмиэ таһаарылынна.

Отделениелар оборудованнеларынан балачча хаарчыйыннылар. Араас турбалар, матырыйаал сиэтэ-хото булуллубатаҕа үлэни улаханнык атахтыыр кутталланна. Оройуон үрдүнэн 14 кормоцех үлэлиирэ былаанныыбытыттан 6-та эрэ ситэриллэн үлэҕэ киирэр туруктаах. Маҥтан күүһүн тутууну салгыы ыытыахха, кормоцехтар хойутаан да буоллар ситэриллэн үлэҕэ киирэллэрин ситиһиэххэ. Совхозтар С-12 смесителлэриттэн хаарчыылыннылар. «Мугудай», «Мындаҕаайы» уонна «Чурапчы» совхозтарта 2-лии, Субуруускай аатынан совхозка 1 смеситель бэриллиннэ. Онон дьыала үгүс оттоо бэйэттэн тутулуктаах буолла.

Саҥаны, бастыҥы—сир аайы

Дьыалаҕа айымньылаахтык сыһыаннастахха, дьон айар дьоҕурун, өйүн-санаатын түмнэххэ баар механизмнар туһаныллыахтарын сөп. Ол Субуруускай аатынан совхоз Хатылытыгар тутуллубут кормоцехтан да көстөр.

Манна тутууну от ыйыттан саҕалаабыттара. Сутуллаан фермаҕын таһыгар баар эргэ дьиэни смесителя киллэрэн туруорар гына уларытыттан саҕалаабыттара. Кормоцех оборудованиеларын таҥыы К. В. Чичигинаров салайааччылаах бригээдэҕэ суктэриллибитэ. Чичигинаровтаах С-12 смесителя уонна носуоһу, кормоцех үлэтин судургутутар, кедьүүһүн үрдэтэр баҕаттан, бырайыактан туораан туспатын таҥнылар. Онон смесительгэ бэлэмнэммит аһылык иннккэ кутуллубакка эрэ НШ-50 носуос көмөтүнэн быһа водовоз цистернатыгар хачайданар буолла. Ол шнековай носуоһу уларытыы түмүгэр ситиһиллиннэ. Ити курдук нөөнньөрбө оҥоһуллаат сонно тута сылаастыы массыынаҕа тиэллэн хотоҥҥо тиэрдиллэр кыахтанна. Носуос бэлэмнэммит аһылыгынан массыына цистернатын 5 мүнүүтэ иҥнэр толорор. Маҥнык уларытыыны Константин Васильевич бэйэтэ тутан-хабан олохтоох киллэрдэ. Бу рационализаторскай этин быһыытынан атын хаһаайыстыбаларга тарҕатыллыахтаах. С-12 смесителлэри таҥыыта хатылылар уларытан оҥорууларын атын хаһаайыстыбалар үтүгүннэриэхтэрин наада.

С. ДОГОРДУРОВ, ОАПХ кылаабынай инженер-механига.

ӨҢ-БЫЙАҢ ЭТЭРЭЭТТЭРЭ

ИВАНОВСКАЙ УОБАЛАС. Ходуһа уонна мэччирэҥ сирдэрин төрдүттэн туһсаран оҥоруу итиннэ сүөһү аһылыгын туруктаах базатын үөскэтии программатын олохтоох киллэрэр аналлаах холбоһуктаах этэрээт Гаврилово-Посадскай оройуоннаҕы агропромышленнай холбоһукка үлэтин саҕалаата.

Ити подразделениелар составтарыгар мелиоратордар, агрохимиктэр, механизаторлар уонна совхозтартан колхозтартан киирэллэр. Үрдүк үүнүүлээх мэччирэҥнэри үөскэтиигэ почваны харыстыыр технологияны туһанан этэрээтэр сүөһү нитинтин бородуукпутун үрдэтиигэ биллэр-көстөр кылааты киллэраллар.

Оройуон бөдөҥ хаһаайыстыбаларын—«Заря» уонна «Родина» колхозтар—сирдэриҥэр-уоттарыгар үлэ үгэнэйэн барар. Манна «Иваново-мелиорация» трест Нерльскайдээҕи ПМК-тын мелиоратордара үлэлиллэр. Бу коллектив сорудаҕын аҥара толорон иҥэр.

«Родина» колхозка траншеита суох ньымаҥан хоруута суох уулу сүүрүгүрдүүгэ полиэтиленовай УКЛ-1 лазернай установка көмөлөһөр. Ону нивелировщик Н. Хускутдинов толорор (снимокка).

И. Дьиҥи фотота. ССТА фотохрониката.

КҮӨЛ БЫЛЫЫГА

Кэнники сылларга сүөһүгэ эбии аһылык быһыытынан күөл былыыгын элбэхтик туһанар буолан эрэллэр. Күөл былыыга протеиннаан, В витамин арааһынан, Е, Д витаминнаран, кальций, фосфор, сера, тимир, марганец, молибден, бром, бор, цинк, дьуот туустарынан уонна да атын веществоларынан баай буолан сүөһү организмыгар, улаатыытыгар, уһааһыныгар улахан туһалаах эбии аһылыгынан буолар. Чичиҥнилэр уонна практика көрдөрөрүнэн, былыыгы эбии сиэбит сибининьэ ыйааһына 18 бырыһыаннан ыраах үүтэ 12 бырыһыан эбиллэр, үүтүн сыата 20 бырыһыан үрдүүр. Кыра сүөһү үчүгэйдик сайдар, төлөһүйэр, биэ кулуннааһына аҕыйыыр, төрүөҕэ чэгиэнчэбдик буолар.

Былыык күөл салахайдарын, уу үүнээйилэрин уонна араас ууга баар харамайдар тобохторуттан өр кэмнэ үөскүүр. Саха сиригэр былыык баар күөллэриигэр 0,5-6,0 м халыҥнаах дьаҥталаҕанан сытар. Ол бөлүөҕүрбүт быдьырхай быһылаах, хостуур саҕана былыык, бадараан сыттаах буолар. Күөл үчүгэй былыыга борон, саһархай, харанга күөхтүгү өҥнөөх. Оттон уруҥ өҥнөөх уонна кытархай былыык наһаа буордаах туойдаах буолар, онон итини үчүгэйдик бэрэбиэркэлээн эрэ баран туһаныллар.

Саха сиригэр күөллэрин былыыктарын составаа. Күөллэр былыыктарын составаа наһаа араас буолар. Ол күөл үөскээһиннэтэн, сааһыттан, былыык төһө халыҥ дьаҥталаҕыттан боруоба былыллыбыттыттан тутулуктаах.

Чичиҥнилэр түмүктэрэ көрдөрөрүнэн, 1 кг кураанах былыык маассатыгар 12-35 г протеин, 7,14-29,17 г кальций, 1,17-2,37 г фосфор, 7,68-35,5 г протеин, 25,63-44,51 бырыһыан клетчатка баара көстөр. Маны таһыынан 1 кг былыыкка 0,87-1,53 г тимир, 0,86-10,32 кг кобальт, 4,8-19,5 мг алтан, 75-27,1 мг марганец, 16,4-58,0 мг цинк, 0,76-7,56 мг дьуот баара биллэр. Былыык составаа хаммыт аранатыттан боруоба былылларыттан, төһө халыҥ дьаҥталаҕынан сытарыттан уратылаах буолар. Онон сүөһүгэ сиэтиэх иннинэ күөл былыыгын хаачыстыбатын хайаан да чичиҥнэллиэхтээх.

Былыыктаах күөллэри көрдөөһүн. Былыык үрэх, өрүс сүүрүктэрэ охсубут күөлдэриигэр баар буолар, оттон өрүс арыыларыгар, үрэх кирэн айан күөлдэриигэр былыык суоҕун кэриэтэ, аҕыйах буолар.

Былыыгы ордук күүн муус чарааһыгар, хаар аҕыйаҕар көрдүөххэ сөп. Саха сиригэр былыыгы эбии аһылык быһыытынан маассабайдык туһаныы Орто Халыма оройуонугар 1977 сылтан саҕаламмыта. Биһиги усулуобуйабытыгар былыыгы көрдүүргэ иккі боростуой ньыманы туһаныахха сөп.

Маҥнайгы ньыма. Ойбон алларан баран былыык баарын-суоҕун биэрэгэ ураҕаска баайыллыбыт биэдэрэнэн былыыгы баһыллар. Ол кэнниттэн төһө халыҥын быһаараллар сытыытын уһуктаммыт ураҕаһы күөл түгэҕинээҕи туой буоругар диэри батары анналлар. Туой буор маска үчүгэйдик биһиллэр. Аны биэдэрэлээх ураҕаһы уугa түһэриллэр. Оттюҕо биэдэрэ былыык үөһэ арааттыгар тохтуур. Ити курдук былыык халыҥын быһаарыллар.

Иккис ньыма. Былыыгы көрдүүргэ Тыа хаһаайыстыбатын научнай-чичиҥнэр институтун бырайыактыыр конструкторскай бюротун үлэһиттэрэ оҥорбут прибордара улахан табыгастаах. Ол уһун укка олордуллубут 80-100 мм кэтиттээх тимир трубкаттан оҥоһуллубут ыстакаан буолар. Ити ыстакаан уһуктаах өртүнэн сир диэки олордуллар. Уга кээмэйдээх, онон көрөн былыык төһө халыҥнааҕын быһааралларр.

Прибор схематын дорохХой уонна эбии аһылыктары сүөһүгэ бэлэмнэн сиэтиигэ тахсыбыт рекомендациялартан билсиэххэ сөп. (1982 с.).

Былыыгы хостооһун. Былыыгы хостооһунга араас ньымалар бааллар. Олортон биһиги усулуобуйабытыгар ыраах күөлдэртэн былыыгы хостооһунга ордук табыгастааҕынан Уус-Алдан «Лена» совхоз рационализатора И. В. Жирков оҥорбут былыыгы хостуур агрегата буолар. Бу агрегат сүүрүн тэриллэриннэн былыыгы хостуур куоскук уонна ойбону тэнэрэ аналлаах КЯУ-100 бур буоллар. Бу агрегатынан 1 чааска 3 т тиийэ былыыгы хостуохха сөп.

Былыыгы сүөһүгэ сиэтии. Сүөһүгэ эбии аһылык быһыытынан ордук саһархай, харанатыыны былыыгы туһаныллар. Күөл былыыгын ылан анализка ыытыллыахтаах. Сүөһүгэ эбии аһылык быһыытынан туһаныыга былыык органическай веществолара тоҥонон элбэх да, сочионон үчүгэй. Ол курдук, былыык куурбут ыйааһынын 65-70 бырыһыанын органическай веществолар ылыахтаахтар, ол эбэтэр уматтахха кубаҕан хаачыстыбалаах былыык 40 бырыһыанныттан ордуга күл буолар. Сүөһүгэ ордук күөл былыыгын үрдүү дьаҥталаҕатын сиэтиэххэ наада, ол буора аҕыйах буолар.

Саха сиригэр сүөһү аһылыгар былыыгы туһанар биир да хаһаайыстыбаҕа бу опыт молтоҕун көрдөрбөтө. Былыыгы сорох сүөһү соннно тута сиэн барбат. Ол иһин сүөһүнү былыыгы сиригэ үөрэтиллэр. Маҥнай нуорматыттан быдан кыраны туһаан коонньөрбөҕө комбикормҥа холбоон биэриллэр. Былыыгы сибиэйдин сиэтэр ордук. Тоҥордоохо, өр сытыардахха уонна оргуттахха витаминнара, ферменнэрэ, онтон да атын веществолара сүүрүллэр эбэтэр организмҥа дьайар күүстэрэ намтыыр. Былыыгы паардаммыт аһылыктары кытта сиэтэр буоллахха, итии аһылыктар сойбуттарын эрэ кэнниэ эбиллиэхтээх. Туустаан баран, брикеттэр составтарыгар булкуйан эбэтэр үүнэриллибит күөх үүнээйилэри кытта холбоон сиэтэр ордук табыгастаах.

Ньырэйгэ былыыгы тороппутэ 15-20 хонугуттан саҕалаан күнүгэ 50 г, алта ыйыгар суунаҕа 500-600 г улаатыннаран сиэтиллэр. Улахан сүөһүгэ 1,5-2,0 кг, убаҕаһа 300-500 г, клеткаҕа нитиллэр саҥылга, кырсаҕа 10-15 г былыыгы бэриллэр.

Сылтыга былыыгы брикет составыгар биэрэр табыгастаах. Итиннник брикеттэр 0,3-0,5 кг уотурбаны, 200 г былыыгы, 100 г от маҥкэтин эбэтэр 100 г мутукчаны, 300 г туһаан булкуйан оҥоруохха сөп. Сылгы былыыгы нулук тутартан үчүгэйдик сиир.

Н. ПОПОВ, ТХССНЧИ научнай үлэһитэ.

СПЕЦИАЛИСТ СҮБЭТЭ:

Саха народнай суруйааччыта Д. К. Сивцев—Суорун Омоллоон 80 сааһын туолла

Олох бэйэтин сакааһынан

Ыраах Тумат түбэтиэр төрөөбүт-үөскээбит өбө ийэм-аҕам «Суорун Омоллоон» диэн биирдэ эмэтэ этэн аһардахтарына, ханна эрэ остуоруйа дойдутугар олорор киһини аатыылларым курдук истэрим. Кэлин, улаатан ийэммин, сии бэйэм бараллааларым курдук, кини «Күөх Көпөтүн», «Күкүр Ууһун», «Сайсарытын», «Айаалын», дьиктилээхэй кэпсээннэрин умсугуйан аахпытым, эпэр-хаммар иҥэриммитим. Күн-дьыл ыраатаах кэриэтэ элэстэхэн аһаан испитэ. Оттон олох барахсан эрийэн-буруйан олохчо дьиҥнээх баар Суорун Омоллоонуун көрүһүнэрбитэ.

Кини көрсүһүү 1977 сыллаахха П. А. Ойуунускай аатынан Литературнай музей экспозиционнай былаанын сангардан оҥоруу уонна ону олохчо киллэрии кэмигэр буолбута. Мин оччолорго кини музейга научнай сотрудниктыбан үлэлиирим. Дмитрий Кононович музей экспозиционнай-научнай былаанын оҥороро. Өрүүтүн сытыытык үөнүктаммыт боростуой харандаастаах уонна линс нумааҕы кыбытылаах киниҥэлэх сылдьара. Биһиги диринг биллиилээх-көрүүлээх Суорун Омоллоон курдук кэпсээн өр-өтөр ыммата буолуо дии санаан күлүкүтүгэр иҥнэнэрбит. Ол эрэн, кс-иҥнигэр киирдэххэ, дьыала биһиги көһүтэрбит курдук барбатаҕа. Дмитрий Кононович өрдөөх үөнүнүн толкуйдаан, бигээн, хас биир экспонат кс турутар киирэн туран үлэлиирин ордороро. Дьэ ол иҥин эн урукку өттүгэр билэрдии санаммыт хаартыскаҥ, экспонатыҥ, рукописпыҥ, дьон сыанабыллара аҕыс сонун өттүнэн кестон-биллэн кэлэрэ. Суруйааччы кини сүрдээх өр кэмнэ чуумпуран олороро, толкуйдуура, үрүт үрдүгэр сото-сото суруйара уонна онтун бэрт кичэллээхтик үрүнэр таһаарара.

Онно Дмитрий Кононовичы история кырдьыгар хайдах курдук ытыктабыллаахтык сыһыаннаһарын уонна онтон дьоҥҥо-сэргэҕэ туһалааҕын, өйдөбүллээҕин, үйэлээҕин булан ылар ураты дьоҕурдаҕын көрбүтүм.

Биир саасны сарсыарда Дмитрий Кононовичка тиийдим. Кини сибилигин аҕай Дойдуунускайтан, Өлүөнэни туораан кэлэн хохсоот сапыкытын оҥун тиэриниэ олорор эбит. Сүгэн кэлбит рюкзага уонна күннээрэн кестөр эргэ бэргэхэтэ аан кэтэҕэр бырыыллан сыталлара.

—Кыл-мүлчү туораатым эҥ, доҕоор. Эбэбин. Туораапын аҕай ыытта өрүс мууһа хамсаан биилии түстэҕэ үһү.— Дмитрий Кононович кэпсии тоҥуйбута. Кини туохтан эрэ санаата көтөҕүллүбүт этэ, сибилигин аҕай сатыы хаамсыннмэн кэлбит, айылҕа бохуомутган мүлчү туттарбыт кини сылаарҕаабыт быһыыта биллибэтэ.

Ити кини сэттэ уон сааһын туолар сылын сааһыгар этэ. Онно мин суруйааччы 50 сыллааҕыта «Чолбон» сурунаалга бэчээттэппит «Өлүөнэ өрүс» диэн публицистическай тыыннаах бастакы кэпсээнин өйдөөн кэлбитим. Суорун Омоллоон өрүкүйбүт көрүнэ, көтөҕүллүбүт санаата: «Хор, ол курдук Өлүөнэ эбэм күлүмнүү күлэр сарсыарданы күндээрэ, көрүлүү, чэлгийэ, мичиҥнии көрсөр!»,— диэргэ дылыта. Ити кэпсээн суруйарыгар кини баара эрэ 20 саастааҕа. Педагогическай техникум студена этэ. Оттон бүтүн саха народнай суруйааччыта уҥаараабат төлөнү, саҥа күүһү-күдэҕи үс үөстээх Өлүөнэ эбэттэн сомсон ылан, төрөөбүт-үөскээбит норуоттарыгар сиэдэрэйдик бэрсэн эрдэҕэ.

Дмитрий Кононович Дойдуунускайга тахса сылдьыыбыт сорута диэн — сайылык дьиэтиттэн чороон киллэрбит. Ол чороону тарбаҕын теботүгэр тутан туран көрдөрбүтэ:

—Ву сиэдэрэйин, бу оҕуора-дьарҕаата ураты, бу мастерствота үрдүгүн көрүөт этэ! Бэйэтинэн—поэзия! Мин чороону көрдүм ини, көрбөтүм ини. Маннык сүрэҕим-быарым собулуурун ессе көрсө иликпин. Норуот маастардарын оҥоһууларыгар биһиги аҥа, билэ иликпит элбэх буолуохтаах. Мин даҕаны саҥардыы ону өйдүөх курдуҥуун,—диэбита народнай суруйааччы сылаас сымнаҕас тылынан.

Биллибэт народнай маастар оҥорбут чороонун уонна народнай суруйааччы кини ардыгарыгар мин билбэт, ол эрэн ураты чугас тардыстыы баара. Онно билбитим былыргы маастардар эрбохтарынан кэмнэн чороон оҥуутун тэнэрэр ньымалаахтарын.

Оттон Суорун Омоллоон публицистикатын аахтахпына, төрөөбүт норуокка теленнеех таптал, кини бүгүнгү сайдыылаах, дьоллоох-соргулаах олоҕунан, үрдүк интернациональнай дьыҕатынан кэнэ туттуу истиг ньирэх тылара тырыбыкабытынан тахсаннар, үөрэ-дьүөрэ кутуллаллар. Олор барыта суруйааччы норуот духовнай уонна материальнай культуратын диринник хорутан билиититтэн силис тардынан тахсан эрэхтэрэ эбээт!

Норуоттар доҕордоһуулара. Ву дьоһуннаах уонна кэскиллээх дьыалаҕа народнай суруйааччы олоҕун саамай тахсыылаах үтүө күннэрин аналта уонна кини сөҕө көрөр ситиһиилэннэ даҕаны. Өр сылдаах, түбүктээх үлэ түмүтэ — ыраахтааҕылаах Россия саҕанаҕы политссылка Черкеохтөөбү музейа. Онно музей тылынан нуучча норуотун ньургун уолаттара саха норуотун иннигэр оҥорбут үтүөлэрэ-өгөлөрө кэпсэнэр.

«Бэйэтин норуотун, Ийэ дойдутун историятын диринник өйдөөбөт киһи бүгүн улахан итэҕэстээх курдук көстөр нэмэ кэлла. Маны биһиэхэ партия бүгүн баланстаан, тоҥоролоон ыйда. Кырдьыта даҕаны, советскай Ийэ дойдутун историятын ыллыктаан, оҥкуллаан билэр эрэ киһи дьиҥнээх гражданскай нэйилээх, патриот, интернационалист буолар кыахтааҕа юмнаха баҕарар өйдөнүөн сөп,»—диэн Дмитрий Кононович сотору-сотору эпитин санаан кэллим.

Народнай суруйааччы билигин өссө бир кэскиллээх дьыаланы олохчо киллэрсэр баҕалаах: Саха сирэ Россия составыгар көҥүл өртүнэн ыпырэн дьоллоох кэскиллэммитин көрдөрөр музей комплексын тэрийиэн. Кини этэриэн. Якутскай түөрт кэйэн тутуллубут эбит. Бороҕон сиригэр Чымаадайга, аныгылыы эттэххэ, Суотту, Арыы Тиит эгэригэр куорат 11 сыл турбут эбит. Саҥа музейы онно олохсутарга туруорсаллар.

—Мин баччаанта диэри норуотум биэрэр сакааһын толоруунан дьарыктаныым. Оҕ курдук, үөрэх кинигэтэ тиийбэтин көрөн учебниктары суруйдум, пьеса, драма тиийбэтин билэн-өйдөөн олоруу айдым уонна норуоттар үйэ-ныгыы тардар кэскиллэрин өйдөөн музейдары тэрийдиим. Барыта олох бэйэтиэн көрдүүр саҥааһынан үлэлээн кэллим. Улаатан дьиэтэххэ, үлэ өссө да элбэх эҥ, доҕоор,— диэбитэ Дмитрий Кононович аҕыйах хонуктааҕыта миэхэ.

Ай-туой, үтүө айымныыларынан, сырдык санааҕынан үөрдэ тур, тапталлах суруйааччыбыт!

Сэмэн ТУМАТ.

Снимокка: Д. К. Сивцев —Суорун Омоллоон.

А. Слюгров фотота.

Молотовка ыалдьыттааһын

Суол биһигинн Москва аттынааҕы Жуковка дача бөҕүөлэгэр тиэрэрпитэ. Дьэ онон, биһиги иннибитигэр—күөхха сууламмыт икки мэндиэмэннээх дьиэ Олбуорга торуоскаҕа тайанан, биһигиин дьиэ хаһаайына Вячеслав Молотов көрсүбүтэ.

Журналистка буоларбын билэн баран:

—Эйигини ыытта сыһыаннаһар кутталлаах,— диэбитэ итиэннэ мичээрдии-мичээрдии дорообооласпута.

Кини биһигиин ыҥырбыт кабинетыгар истиэнэлэрэ барыта кинигэ полналара этилэр. Үлэлиир остуолга—«Анти-Дюринг» уонна «Чуумпу Дон», «Анти-Дюринг» арыллыбыт страницатыгар мин харандаабынан бэлиэтээбиннэри көрбүтүм.

Мин саааларбын аахпыт курдук, кини (Молотов 96 саастаах) байэтин күннээҕи дьарыгын бэлэдэгин туһунан кэпсээбитэ. Туруута—сарсыарда 6, 30 чааска, 20 мүнүүтэ салгыҥга зарядка оҥорор; сарсыардаагы аһылык кэниттэн чаас кэриҥэ тыаҕа дьаарбайар, ол кэниттэн хаһыаттары ааҕар. Икки чаастаах сыныьалаг итиэннэ хаттаан үлэлиир остуол уонна кинигэлэр. Ааҕыыга 6 чаас ананар.

—Мин бары событиелары кэтэн билэбин,— диэн этэр Вячеслав Молотов.—Биһиги олохпутугар туран, улаатыылар миигин сэргэхсиэллэр. Сааһым уонна доруобуйам олоххо активнайдык кыттар кыаҕы биэрбэттэрэ хомолтолоох. Кини теһеннэн сааһырар да, соччонон кини обществоҕа туһалаах буолуон баҕарар.

Москва уулуссаларынан, кинигэ маҕаһыыннарын көрө-көрө, дьаарбайарбын олус сөбүлүүбүн. Дьиэбэр тебе эмэ улахан библиотекалааҕым үрдүнэн, мэлдьитин тугу эмэ атыылаһаччыбын. Мин улахан пенсиялаахпын, онон ити миэхэ кыаллар. Кэлин кэмнэ атаҕым ыалдьар буолла, онон итиннник уһуннук дьаарбайыылар миэхэ номнуо кыаллыбат буоллулар. Кыыһым Светлана уонна кини кэргэнэ Алексей Никонов көмөлөһөллөр. Киниилэр иккиэн—историктар.

Телевизоры сэдэхтик коробун, ол эрэгэр «Бу-тэ аан дойдуга» уонна «Бириэмэ» диэн биэриилэри көтүппэппин.

Субуотаҕа сиэннэрим уонна киниилэр оҕолоро ыалдьыттыы кэлэллэрин мин тулуйбакка-тэһийбэккэ кэтаһаччыбын. Кэллахтэринэ тула барыта сэргэхсийэччи. Доҕотторум миигин эмиэ умнубаттар. Мин дьоллоох кырдьар саастаныым. Сүүс саастар диэри олоруохпун баҕарабын.

КЛАРА АБРАМИЯ.

«Московские новости» хаһыаттан.

ТҮРГЭННИК ААҒАРГА ҮӨРЭТИЭХХЭ

(Бүтүүтэ. Инни 2 стр. көр).

20 тылтан элбэҕи ааҕара, диктаны төрөөччү 78 бырыһыана алдьастаахтык суруйара. Ити 1969 сыллаахха этэ. Оттон Эльконин ньыматынан үөрэммит оҕолор 81 бырыһыаннара мүнүүтэҕэ 20 тылтан элбэҕи ааҕар, диктаны 83 бырыһыаннара таба суруйар. Ити быйылгы түмүктэр. Маҥнайгы кылааска ааҕар дьоҕуру сайыннарыыннан оҕо таба суруйуутун ситиһии бир чахчылаах көстүүтүнэн ити кэтэн көрүү түмүктэрэ буоллалар. Маныаха ордук ситиһиилээхтик Мугудай, Дириг орто, Чакыр аҕыс кылаастаах оскуолалара үлэлииллэр. Киниилэр ситиһиилэрэ туохханый?

Бастакытынан, ити оскуолалар үлэлиир сирдэриннээҕи детсадтарга оҕолору оскуолаҕа бэлэмнэһии үчүгэйдик ыытыллар. Иккиннэн, маҥнайгы кылаастары өр сылларга үлэлээн идэтийбит, улахан опыттаах учууталлар үөрэтэллэр. Холобур, Мугудайга Мария Осиповна Сивцева 10-са сыл устата маҥнайгы кылаас учууталынан уларыйбатах бастаанай үлэлээбитэ. Кини үөрэнээччилэрин биилэрин хаачыстыбата республикаҕа тиийэ биллэрэ.

Бу өттүнэн Одьулуун орто, Халаар аҕыс кылаастаах, Толоон начальнай оскуолалара молтохтүк үлэлэтиллэр.

Быйылгы бөрөбиэрнэлэр түмүктэрэ тугу көрдөрдүлэр?

Аасыт үөрэх дьылыгар оройуон барыы оскуолаларын маҥнайгы кылаастарын үөрэнээччилэрин аҕыйыларын уонна таба суруйуулларын туругар бөрөбиэрнэ ыытыллыыта. Оройуон оскуолаларын маҥнайгы кылаастарын 294 үөрэнээччилэриттэн 9-ра мүнүүтэҕэ 5 тылы, 13-6-тан—10-ка диэри тылы, 34-дэ 11-тан—20-ҕа диэри тылы—уопсайа үөрэнээччи 19 бырыһыана көрдөбүлтэн намыһах таһымнаахтык аҕаара балаҥатэммитэ. Бу Одьулуун, Чурапчы, Хатылы орто оскуолаларыгар сыһыаннаах. Оҕо 81 бырыһыана 21 тылтан 40-ка диэри, онтон элбэх тылы аахпыттара. Молтохтук аҕар оҕолор суруйуута да молтохтөрө бу да сырыыта бигэргэтиллибитэ.

Итиэннэ сиэттэрэн түмүнэ тугу этиэххэ сөбүй? Туох-ханнык иннинэ детсадтарга оҕолору оскуолаҕа бэлэмнэһиини туһанан саҥа системаны тыл дорообоннуун анаммытаан үөрэтии киллериллэ илик. Саҥа үөрэх дьылыгар ити итэҕэйиэ суоттаахха. Кыаллар буоллаҕына, детсад нитэччиэригэр анал комиссияны тэрийэн аттестациялааһыны ыытыахха, хаһаагына диэри дьыаланы дьаалатыынан уһуннарыахпыт?

Г. ПАВЛОВ,
педагогическай үлэ ветерана, Үлэ Кыызыл Знамята орден кавалера.

Күнду аҕааччы, „САҺА ОЛОХ“ хаһыакка суруттун дуо?

Сылааҕы суруттуу сыната — 4 солк. 08 харчы.

Редактор э. т.
И. С. ОНОЕМОВ.

Оройуоннааҕы кини балыыһаҕа бастайааннай үлэҕэ **сантехник, кладовщик, дезинфектор, повар,** ГАЗ-53 автомашинаҕа **шофер, санитарка** наадалар.

Үлэҕэ кэпсэтиэхтэрин баҕалаахтар 21-167 телефонунан билсиэххитин сөп.

Администрация.

Мэлдьэхси кэмо оскуолатыгар **кочегардар, кастеляншалар, прачкалар** наадалар. Үлэҕэ киириэн баҕалаахтар үлэ бириэмэтигэр маннык №-дээх телефоннарынан билсиҥ: 22-311, 22-324.

Администрация.